

קונטרס תפילה בדרך תחנונים

א. תנן [בברכות כ"ח:]: "רבי אליעזר אומר כל העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים".
ב. ובסוף פ"ב דאבות תנן 'רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה, וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא, שנאמר כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה'.

ג. ושאלו בגמרא [ברכות כ"ט:]: מאי קבע?

ותירצו ד' שיטות:

(א) א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי.

(ב) ורבנן אמרי כל מי שאינו אומר בלשון תחנונים.

(ג) רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר.

[א"ר זירא אנא יכולנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא מטרידנא].

(ד) אבבי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה. דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, וא"ר זירא מאי קראה? ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים.

[לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה, מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא.

ופרש"י שמא יארע לו אונס ועבר הזמן עכ"ד.]

ד. ובברכות מ"ז. איתא: "תנו רבנן אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו" ופרש"י: "ולא יזרוק ברכה מפיו - במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו" עכ"ל.

פירוש שהברכה למשא עליו, ואעפ"כ מברך בגלל שכן מנהג אבות אצלו שנעשה לחוק קבוע לברך קודם מצווה או הנאה מהנאות העולם המחוייבות בברכה.

ה. אמר רבי יצחק [ראש השנה ט"ז:]: כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, שנאמר מראשית השנה ועד אחרית שנה, מ'רשית' כתיב [ללא אל"ף]. ועד אחרית - סופה שיש לה אחרית; ופרש"י: שרשה בתחלתה - שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפלה כענין שנאמר [משלי יח] תחנונים ידבר רש עכ"ל.

ו. ויש לברר גדרי ענין זה אם הנהגה טובה ומעלה ממעלות העבודה שנו כאן, או יותר מזה, ויבואר כל זה בקונטרס הקצר שלפנינו בס"ד, וברור שכל האמור כאן הוא בס"ד ובזכות הרבים וממילא שלהם הוא, וגם אמרו בסנהדרין צ"א: "אר"י אמר רב כל המונע הלכה.. כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב" והכל מסייעין למלאכת שמים, ויהי רצון שאכן יביא תועלת לרבים ומלאה הארץ דעה את השם כמים לים מכסים בב"א.

גם החזן וגם הקהל, גם במוסדות הלימודים וגם בבית, גם בישיבה וגם בכולל - כולנו ממתינים זה לזה ומקדישים 2 שניות בין ברכה לברכה - לעניית אמן כהלכה!

לקבלת חומר ולשאלות ניתן לפנות למכון עניית אמן כהלכה:
aamen0548410100@gmail.com

נא צלם ופרסם גם אתה
בין מכריך וידיך

תפילה בלשון תחנונים

גמרא ברכות והראשונים שם;

שכמשה אינה מעכבת.

א. ברכות דף כ"ח: רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. ובגמ' שם כ"ט: מאי קבע? אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים ועי' בגמ' עוד פירושים, וכתב הר"ח {מהדו' וגשל} ששאר הפירושים נדחו ולא נפסקו להלכה.

ב. וכתבו התוספות ד"ה כל שאינו יכול לומר תחנונים – פירש רבנו חננאל, דאם יכול לומר לשון תחנונים אפי' עליו כמשה הוא תפילה מעליא, דלא בעינן אלא לשון תחנונים בלבד עכ"ל וילח"ס בדעתם האם 'תפילה מעליא' היינו שיצא אף לכתחילה, או רק לענין עיכובא – שרק יצא ידי חובה, אבל לכתחילה בודאי דבעינן נמי שלא תהא התפילה עליו כמשאוי.

ג. והרא"ש כתב (פ"ד סי"ח) – "פירש רבנו חננאל ז"ל דסברי רבנן אם אמרה בלשון תחנונים אפילו דומה עליו כמשאוי הוא תפלתו תפלה, ולא בעי אלא לשון תחנונים בלבד" עכ"ל, ומדכתב 'הוי תפלתו תפילה' מבואר דאיירי אעיכובא, ומש"כ 'ולא בעי אלא לשון תחנונים בלבד' היינו דלענין לעכב התפילה לא בעינן אלא תחנונים.

ד. וכ"כ בספר 'מאמר מרדכי' [בסימן צ"ח] לאחר מו"מ בכוונת הרא"ש והתוספות, ומסיק שכן ילפ"ר גם בביאור דברי שניהם שכ"ה דעת הר"ח, ולשון 'תפילה מעליא' שכתבו התוספות, יש להעמיד ולומר בכוונתם, דאיירו בענין מה מעכב את התפילה, ותפילה מעליא היינו לענין

ה. וה"נ מסתברא, שאם 'תפלתו עליו כמשה' לכו"ע אין זה לכתחילה, ופשיטא דלכו"ע בעינן לתרווייהו, וממילא יוצא מוכרח דמחלוקת האמוראים היא לענין דיעבד מה מעכב. לרבי אושעיא שלא תהיה התפילה עליו כמשה ולרבנן לשון תחנונים. והראשונים לא ראו צורך לפרש דאיירו בדיעבד, כי הדבר מובן ופשוט לכל דלכתחילה בעינן לתרווייהו, ומש"כ התוספות 'הוי תפילה מעליא' בודאי הוא רק לענין לעיכובא, דאף שתפלתו עליו כמשה מ"מ יצא ידי חובתו לרבנן.

ו. וז"ל רבינו יונה על הרי"ף בשם ר"ח ז"ל דף כ. מדהרי"ף – [ומש"כ שם 'כתב ר"ה' מסתמא צ"ל כתב ר"ח] 'רבנן מחמירין מצד אחד, דסבירא להו שאע"פ שדומה עליו כמשוי כיון שאומרה בלשון תחנונים תפלתו תפילה, ומחמירין מצד אחר שאע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשאוי, אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר, אפ"ה אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפילה, דלעולם אזלינן אחרי אמירה בלשון תחנונים. ורבי הושעיא היה אומר היפך מזה, שלא יתפלל אותו לעולם כמי שתפלתו דומה עליו כמשוי, ולא היה חושש לאמרה בלשון תחנונים עכ"ל.

ז. ובדבריו נוסף פרט נוסף, שלא נחלקו אי בעינן תנאי אחד או שני תנאים, אלא דנחלקו באופן קוטבי מצד לצד, דלכו"ע מעכב רק תנאי אחד, ורק פליגי איזה תנאי הוא המעכב. דלרבנן מעכב רק 'לשון תחנונים', ואילו 'כשתפלתו דומה עליו כמשאוי' אין זה מעכב, ולרבי

תפילה בלשון תחנונים

אושעיא 'שלא תהיה תפילתו דומה עליו כמשא'
זה מעכב, ו'תפילה בלשון תחנונים' אינו מעכב.

ח. ובגלל שלא מפורש בתוספות וברא"ש דפליגי
על דבר זה, וניתן להעמיס כל זה גם בתוך
דבריהם, להכי מסתברא דלא משוינן פלוגתא
בכדי, אלא כולם מסכימים לדבר הזה,
וכמש"כ שמסתברא נמי שכולם מרועה אחד
ניתנו מפי רבנו חננאל ז"ל.

הלכתא כרבנן או כרבי אושעיא;

ט. והנה התוספות והרא"ש דיברו רק על רבנן,
וכפי הנראה זהו מפני שפשיטא להו דהלכתא
כרבנן במקום רבי אושעיא, וכן מפורש בפירוש
ר"ח [ווגשל] שהוא מקור הראשונים שנזכרו
לעיל: 'דקי"ל הלכתא כרבנן, וכדכתיב ואתחנן
אל השם' וכוונתו ילפ"ר שמכיון שמהות
התפילה היא 'תחנונים' לכן זה המעכב לרבנן,
והלכתא כוותיהו במקום רבי אושעיא, וב'
הפירושים האחרים בגמרא נדחו, להוסיף בה
דבר – משום דלמא מטרידנא. ולהתפלל עם
דמדומי חמה – משום דלמא מיטרפא ליה
שעתא שיארע אונס ויעבור הזמן, וכ"כ המאירי.

י. הרמב"ם (פ"ד, הט"ז) פסק דבעינן תרווייהו, גם
לשון תחנונים, וגם שלא תהא התפילה עליו
כמשא, וכתב הכס"מ בדעת הרמב"ם דזהו
מטעם ד'לכתחילה' לכו"ע בעינן תרווייהו, וכפי
שפירש הוא ז"ל בב"י את דעת הטור, וכ"ה
בטור ובשו"ע (סי' צ"ח ס"ג), וכ"כ בביאור
הגר"א, שהביאור בהא דבעינן תרווייהו, הוא
לפי שמחלוקת האמוראים היא רק אדיעבד,
אבל לכתחילה לכו"ע בעינן תרווייהו.

יא. אמנם הלח"מ בדעת הרמב"ם והמאמר [אף
בדעת הטור] כתבו להחמיר ביותר מזה,
ולדעתם פסקינן לתרווייהו אף בדיעבד,
דשניהם מעכבים את התפילה, גם שיאמרנה
בלשון תחנונים, וגם שלא תהא תפילתו עליו
כמשא על ליבו, והנה הם לא ראו דברי רבינו
חננאל גופיה, ואילו ראו צ"ע אם היו אומרים כן
אפילו בדעת הרמב"ם, אבל הב"י הב"ח והגר"א
ז"ל מבואר בדבריהם דהלכתא כרבנן שאין
מעכב אלא לשון תחנונים.

יב. מכל הנ"ל הסיקו מרנן הב"י והב"ח התויו"ט
[דברי חמודות ברכות פ"ד, נ"ב] והא"ר. וכן
המאמר שלמי ציבור, והשע"ת, שעכ"פ מי
שלא התפלל בדרך תחנונים אין תפילתו
תפילה, דפשיט"ל שהלכתא כרבנן, וכן דייק
הבאה"ל בדעת הב"י הב"ח והא"ר, ועוד פוסקים
בדעת הרמב"ם.

מה נחשב "אין אומרה בלשון תחנונים";

יג. וענין "לשון תחנונים" היינו מנגינה של מתחנן,
ודרך של מתחנן, שעומד כעני בפני העשיר
ומתחנן לפניו שימלא משאלתו, כמבואר
בתר"י, בטור, בב"ח, ובא"ר ובבגדי ישע
למעין, והדבר מצריך הרגל רב למי שלא
מורגל בכך, כי הורגל רק לומר המילים.

יד. והיינו שזהו ענין חיצוני להראות את עצמו
במצב של תפילה, ואע"פ שאין ליבו עמו,
לל"ב לעכב התפילה, ומה שבידו לעשות
יעשה, שהעיקר המעכב לרבנן הוא 'עיראות
חיצונית של עומד בתפילה' כפי כוחו, ואפילו
אם ליבו כל עימו ומחשבותיו טרודות

תפילה בלשון תחנונים

ומתפזרות, מ"מ צעם זה שהוא נראה כמתפלל
בכוונה סג' לענין 'לעיכובא'.

מה נחשב "שתפילתו עליו כמשאוי";

טו. וענין "תפילתו דומה עליו כמשא" – כתב רבנו
יונה דהיינו ש'אינו מתפלל כמי שצריך לו הדבר
שעליו הוא מתפלל, אלא מתפלל מפני החיוב
בלבד'. ולפ"ז המילים כמשמען, שעושה זאת
לשם חובה, לא כמי שמבקש את צרכיו, ומבואר
שבמצוות תפילה גישה זו מיגרע גרע, אפילו
שצריך לבין לשם מצוות תפילה, זהו קודם או
בתחילת התפילה לזכור שזו חובה, אבל המצווה
עצמה עניינה שיתעורר לצרכיו, וישים אל ליבו
שרק הקב"ה יכול למלאות משאלותיו, ולכן הוא
פונה אליו לבקש את כל הדברים שהוא צריך,
ולא שפורע חובו לומר תיבות אלו ואלו.

טז. עוד כתבו הב"ח וא"ר ועוד, שהמתפלל במרוצה,
נכלל בכלל 'שתפילתו עליו כמשא' כי מי שאין
תפילתו עליו כמשא לא יאמרנה במרוצה כלל,
וא"כ יוצא שהמתפלל במרוצה יוצא רק
בדיעבד.

יז. ועד"ז איתא בברכות מ"ז. "ת"ר אין עונין אמן
חטופה, ולא אמן יתומה ולא אמן קטופה, ולא
אמן קצרה. ולא יזרוק ברכה מתוך פיו".

ופרש"י: "ולא יזרוק ברכה מפיו – במהירות
שדומה עליו כמשא, אלא שחוק קבוע הוא לו"
עכ"ל, והיינו שאין לו ברירה כי מנהג אבותיו או
רבותיו לומר מילים קודם שנהנה מהעוה"ז, בין
הנאה גשמית או רוחנית דמצווה, אבל איננו
מכוין באמת להודות לו ית"ש, על הטוב שנתן
לו מצוות וצרכי הנאות העוה"ז.

יח. ובספר חסידים אות שט"ו: 'טוב מלא כף נחת
ממלוא חפניים עמל ורעות רוח' – יותר טוב
שיתפלל [ע"ש 'משאת כפי מנחת ערב'] אדם
בשבחו של הקב"ה מעט, ואותו מעט לא ירוץ
ולא ימהר בו. משבחות הרבה וימהר, וכן הלזים
בביהמ"ק אומרים שירה ומושכים בהם, כמו
שלפני המלכים מושכים ומנעימים בשיר ולא
רצים, לפני ממה"מ הקב"ה – לא כש"כ;

יט. עו"ש בס"ח אות קנ"ח: אם באת להללו ולשבחו
אין לעשות כן אלא במשיכה בקול נעים ובקול
רם, שחרי אם תדבר לפני מלך בשר ודם – לא
ירוצו דבריו, ואם תשורר להנאתך – תמשוך
בקולך. ואיך תרוץ לפני מלך מלכי המלכים?
עכ"ד בקיצור.

כ. ומכל זה מבואר דתחנונים הוא ענין חיצוני,
ואילו כמשא הוא ענין פנימי, ופליגי אמוראי
מה הוא העיקר, לרבי אושעיא רק הפנימי, כי
הרי לפני בוחן לבבות הוא עומד, ואילו רבנן
ס"ל שרק החיצוני מעכב, כי את הלב קשה
ליישר בכל שעה, ולכן לא חייבוהו אלא בחיצוני
שזה בידו, וכבר נתבאר דהכי הלכתא לענין
דיעבד, ולכתחילה תרוייהו בעינן.

מזה יובן חומר הדיבורים בתפילה;

כא. ובאגרת בעל התניא [כ"ד] לחסידיו, בה הוא
מזהיר על דיבורים בעת התפילה, באופן
חמור ונורא, מבאר בתוה"ד 'כי רוב הלכות
תפילה – הם עניינים חיצוניים ולא
פנימיים' דהיינו איך יעמוד לפני המלך,
ואיך יענה אמן, ואיך מתנהגים בכל שלב
משלבי התפילה לפני המלך.

כב. ויל"ב בעומק הדבר, אע"פ שהקב"ה לא
צריך לנו או לעבודתינו ח"ו וח"ו, מ"מ כיון

תפילה בלשון תחנונים

שרצה לזכותינו ברא בריאה מיוחדת הנקראת "כבוד לשמו" כנודע בספרים שהיא מידת המלכות הנצרכת לכבוד המלוכה כביכול, והיות וטוב ית"ש, יצר 'כבוד' לשמו, כדי שנוכל לכבדו ולקבל ע"כ שכר, ממילא לאחר שיצר את 'כבוד המלכות' נקבעו כללי הנהגות כבוד המלכות, והמחסר ח"ו וח"ו, הרי הוא פוגע ומזלזל כביכול ב'כבוד המלכות' באמת, כי כבר נבראה בריאה זו לזכות אותנו, ואוי לו לילוד אשה שחוטא בחמורי חמורות כאלו רח"ל. להחליט א"ע כמזלזל בכבוד מלכות שמים, אף שלא חושב על דבר כזה, מ"מ הלא זהו בדיוק הגנאי והזלזול בכבוד המלכות, לפי מה שנקבעו גדרי הלכות התפילה בפי חכמי ישראל, שכל עניינה של התפילה היא פניה לכבוד מלכותו, ורוב הלכות תפילה, עניינם כבוד המלכות בלבד, וכדברי התניא שם.

כג. לכן חובה גמורה ונוראה להיזהר בכבוד המלכות, על ידי קיום כל הלכות הברכות והתפילה לדקדוקיהן, ואי"ז נמדד כלל וכלל בחילוקי כפרה, כי מה שמוגדר בטבעו של עולם כזלזול – ל"ש ע"כ סליחה וכפרה כמעט, אם לא בתשובה פנימית עמוקה ושורשית, ובעבודה יסודית לשינוי המצב לטובה, כי המצהיר הנני מזלזל ח"ו וח"ו במלך מה יועילוהו אילי נביות ורבבי עולות.

כד. ובזה יובנו דברי כמה וכמה צדיקי הדורות בהפלגות חריגות על דיבורים בתפילות, כאילו חמור זה מכריתות ומיתות בי"ד,

וידועים דברי רבינו [מגדולי המפרשים וגם מגדולי הפוסקים, שהפוסקים חרדו לפירושיו כפסקי הגדולים ממש, ה"ה] בעל התויו"ט שגילה סוד כי פרעות ת"ח ות"ט לא נודע בתחילה סודם, עד שגדולי אותו הדור – דור דעה, עשו שאילת חלום לידע סיבת ההקפדה הנוראה [בביזוי והשפלות עינויים שמדות ומיתות משונות איומות

ונוראיות, בייסורים קשים ומרים בזעקות עד לב השמים, מה שלא נשמע אצל כל אומה ולשון], וענו להם מהשמים, שזהו בגין הדיבורים בתפילות רח"ל, וכן נשמע הקול על מאורעות מלחה"ע השניה כנודע, ממעשה לבוב, ומדברי ה'אמרי אמת' שבמקומות שנהרו בזה לא פגעה השואה וכ"ה מעוד כו"כ צדיקים זי"ע].

כה. ואיתא בספרי רב ייב"א שמלאכי השרת ממעטים ללמד זכות על החוטאים בדיבורים בתפילות גם אם רבה זכותם, ועוד אמרו שרבו המקטרגים על עניינים אלו יותר משאר עבירות חמורות, גם בזה וגם בבא כאשר האריכו למעניתם בספה"ק.

כו. ולכאורא לולא התבוננות הנ"ל לא מצאנו לדבריהם כל שחר ותחילת הבנה, וכי תורה חדשה יש ח"ו בשמים, ואיך יחמירו בדברי הרשות יותר מדבר שבחובה, שתפילה בציבור וקדיש וקדושה כלפי כריתות ומיתות בי"ד יש לדון כדברי הרשות, ובודאי לא בחומרה כזו לכאורא, אתמהה.

כז. אבל להנ"ל מובן שאין המליצים רוצים להיכלל בכלל המזלזלים ח"ו, כי שאר עוונות ניתן לתלות במשגה וטעות, לא כן 'דבר המוגדר זלזול בעצם' רח"ל, וכפי שנתבאר למעין היטב בדברינו הנ"ל, וע"ז ידו כל הדוויים, וכמו שיש שכר על כבוד – כך ח"ו להיפך וכו' כאשר יבין המתבונן הנלבב, ואל"כ לקתה מדה"ד ח"ו.

כח. אולם יש לידע שאחרי כל זה ועכ"ז מ"מ מידה טובה מרובה ממידת פורענות פי חמש מאות כמאמרם ז"ל, ורחמי השי"ת גדולים ועצומים כי ארך אפיים הוא ומרבה להיטיב ולסלוח, ולכן עצם זה שמתעוררים לענין הזה, מעורר רחמים גדולים ועצומים לאין שיעור, וכפי מידת ההתעוררות כך מסתלקים רוב הדינים והסכנות, ובפרט אם יש ממש בהתעוררות שבגיע הדבר לידי

תפילה בלשון תחנונים

י"ח.

לא. וכן כתב המאמר מרדכי [הו"ד בשע"ת ועוד אחרונים]: שאם לא אמרה בלשון תחנונים, דהיינו במנגינה של תחנונים חוזר ומתפלל. "ואע"ג דבשביל חיסרון כוונה אינו חוזר, כמשי"כ בסימן ק"א, התם הטעם שקרוב הדבר שגם בחזרה לא יכוון, משא"כ לגבי זה שתהיה אמירת התפילה בדרך תחנונים בקל יוכל לומר בחזרה דרך תחנונים עכ"ל ונראה כוונתו שמנגינה ניתן לתקן בקלות, ולכאורא היינו למי שרגיל בלשון תחנונים, וארע לו מקרה שלא התפלל בלשון תחנונים וכדלהלן.

כמ"ג בא"ח באה"ל – למעשה;

לב. המג"א כותב שכמו שיש להיזהר לאומרה בלשון תחנונים, כן נמי יש להיזהר שלא תהא עליו כמשי"כ, ואם אמרה בלשון תחנונים אבל הייתה התפילה עליו כמשי"כ זה אינו נכון, ולפמשת"ב הדברים מבוארים, דהיינו שבכה"ג יצא ידי חובת תפילה בדיעבד.

לג. ובמחצה"ש הוסיף שהכי נמי להיפך גם זה אינו נכון, שאם אין התפילה עליו כמשי"כ, אבל לא אמרה בלשון תחנונים, גם זה אינו נכון. ואם כי בודאי שכדבריו כן הוא שזה נמי אינו נכון, מ"מ לפמשת"ב לא רק שזה אינו נכון, אלא שזה מעכב דיעבד נמי.

קבלה טובה מעשית ועניינית ללא חת והסתתרות, שעי"ז בודאי מתעוררים רחמים וחסדים טובים ומגולים עליו ועל כל ישראל, והמעין הישר ימצא מתוך כל הנ"ל מספיק בכדי לעורר עצמו לדבר הגדול הזה אם ירצה, ושומר נפשו יזהר בכל זה וייטב לו עי"ז בזה ובבא, כי ע"י זהירות זו, רבים המליצים לטובה וכלו להצילו ולהגן עליו בזה ובבא.

חיסר לשון תחנונים האם חוזר ומתפלל;

כט. כתב הא"ר (סימן צח) דאף דלכתחילה בעינן תרווייהו, מ"מ אין מעכב אלא לשון תחנונים, ואם עבר ולא דיבר בלשון תחנונים, אף שאין תפילתו עליו כמשי"כ, אין תפילתו תפילה וצריך לחזור ולהתפלל, שכן מבואר בב"י ובדברי חמודות פ"ד מברכות נ"ב עכ"ל.

ל. וכ"כ בבגדי ישע: דלכתחילה בעינן תרווייהו, גם לשון תחנונים – והיינו שמדבר בנחת בקול בוכים כרש שמבקש רחמים על עצמו, וגם שלא תהיה תפילתו דומה עליו כמשי"כ – פירוש שלא יתפלל במרוצה כמי שמתפלל לפטור החוב שמוטל עליו. אבל לענין עיכובא אין מעכב רק לשון תחנונים. ואם עבר ולא דיבר בלשון תחנונים – אין תפילתו תפילה וצריך לחזור ולהתפלל, וכדמשמע בתוס' ובב"י ובב"ח ובדברי חמודות. ואם מדבר בלשון תחנונים אף על פי שתפילתו עליו כמשי"כ, ואומרה במרוצה – בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל, כי

תפילה בלשון תחנונים

לד. הפמ"ג מביא את דברי א"ר הנ"ל, וכותב שמ"מ חושש הוא להחזירו להתפלל, מחשש ברכה לבטלה, ולכאורא לא מובן טעם חששו. אם משום שחשש לסמוך על כל הראשונים הללו לענין להחזירו, או אפשר דס"ל שיש חשש שלא יתקן בחזרתו, או תרווייהו.

לה. הבאה"ל מביאו ואומר שלצד הזהירות הרבה שצריך לראות שתהא התפילה בדרך ובלשון תחנונים, אין לחזור אם לא אמרה בלשון תחנונים, כמבואר במ"ב, וכן הבא"ח [בעוד יוסף חי, משפטים א'] חשש מחזרה בדיעבד עי"ש, ונראה שזהו מחשש שלא יתקן בחזרה, כי אילו חשש שא"ז מעכב, כמש"כ הוא בדעת הרמב"ם, הלא הב"י והב"ח הא"ר והגר"א למדו כן בדעת התוספות הרא"ש ורבינו יונה, גם לולא דברי הרמב"ם.

לו. והנה בעיקר סברת המאמ"ר שלשון תחנונים בקל ניתן לתקן – נראה לומר דתלוי דבר זה במציאות, שאותם שהורגלו להתפלל תמיד בלשון תחנונים וכל עמידתם דרך תחנונים היא כעני בפתח העשיר וכל דבריהם בנחת – אז אם קרה מקרה שלא התפלל בלשון תחנונים, ובודאי יתקן בחזרתו כדרכו עליו דיבר מאמ"ר ושאר פוסקים, אבל מי שמורגל להתפלל שלא בלשון תחנונים, ולשון תחנונים לא ידע ערכה ונתיבה, מן הסתם לא יתקן בחזרתו ובכה"ג אין להחזירו ללא תועלת, כי קרוב

הדבר שלא יתקן בחזרתו. וכמו שבחסרון כוונה לא מהדרינן ליה מטעם הזה.

לז. ונראה שכיום שירדה אטימות כבדות וקרירות, אז מי שלא מורגל בכך הרבה, בדרך כלל לא יתקן בחזרה, ואין להחזירו כמש"כ רבינו המ"ב והבאה"ל וכמשנת"ב.

לח. אבל עכ"פ מכל הנ"ל ניתן להבין את מידת החשיבות, ודרגת הנחיצות להתפלל בדרך תחנונים, דהיינו במנגינה ומעב של עני המתחנן לפני העשיר למלאות בקשתו. ובלשון הבאה"ל "מה מאוד צריך האדם להיזהר בזה כי יש כמה פוסקים המצריכים לחזור ולהתפלל מחמת זה".

לט. וכדי לצאת ידי חובת תפילה 'לכתחילה' יראה שגם בליבו לא תהיה עליו התפילה כמשא, והעצה לכך היא על ידי שיאסוף את כל טרדותיו, ויתפלל עליהם גופא, לפני המקום ב"ה, שבידו לפתור לו הכל.

מ. גם יראה להיזהר שלא להתפלל במרוצה ובהלה ח"ו, כמו שכתבו הפוסקים שהמתפלל במהירות תפילתו עליו כמשאוי כבד שמנסה לפרוק ממנו, אלא יתפלל בנחת ובמתינות, והיינו שבכה"ג שמתפלל במרוצה בודאי ליבו בל עימו, אלא יראה לבקש על כל בעיותיו קשייו ותלאותיו, וכשעושה כהלכה לדבר תפילה ותחנונים ולבקש על כל ערכיו במתינות בודאי תתקבל תפילתו ברצון כמש"כ בשם בעל

תפילה בלשון תחנונים

הטורים בטור או"ח סימן צ"ח.

מא. [ויחידי סגולה שמייהרו בתפילה לתוספת כוונה, להינצל מהיסח הדעת, לפי מצבם ועניינם באותה שעה, שראו לנכון כן, י"ל דס"ל שכאשר תחילת רצונם הוא לגודל רצונם לדביקות הכוונה ללא היסח הדעת ממונה, ס"ל שאי"ז בכלל האיסור של המברך או המתפלל במרוצה האמור בברכות מ"ז. 'לא יזרוק ברכה מפיו' וכפרש"י שם, ותפלתו כמשאוי האמור בברכות כ"ט: לרבי אושעיא לעיובא, ולכו"ע לענין לכתחילה כמשנת"ב, ומי יבוא אחרי המלך מאן מלכי רבנן, בסוד שיח שרפי קודש, מלאכי מרום הללו שידעו עמקי סודות התפילה האמיתיים, וראו שבכך תגיע יותר תפילה בכוונה לפי הצורך שנגלה למו באותו הזמן והמקום, ולא לנו להכריע בזה ומזה דבר].

דעת הרמב"ם הנ"ל, ופרטי הכוונה;

מב. כתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפילה :

"חמשה דברים מעכבין את התפלה ואלו הן – וכוונת הלב. -- כוונת הלב כיצד? כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה, ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה. ... כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה, כדי לבוין את לבו, ואח"כ יתפלל בנחת ובתחנונים, ולא יעשה תפלתו כמי שהיה

נרשא משאוי ומשליכו וחולך לו, לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה, ואחר כך יפטר" עכ"ל.

מג. הבאה"ל ד"ה 'ויתפלל' תמה הרבה בדעת הרמב"ם דלפי פשטות לשונו שהיה לפני התפילה ולאחריה מעכבת, ואיך אפשר דבר זה?

מד. ועוד תמה כיון דמדיון כוונה אתי עלה, א"כ הרי כוונה אינה מעכבת רק בברכה הראשונה, כמש"כ הרמב"ם גופיה בפ"י ה"א שאין מעכבת הכוונה אלא באבות'.

מה. ולכן ר"ל דהלכה זו שיתפלל בלשון תחנונים אינה מעכבת להרמב"ם, ואפילו לדעת מאמר"ר ומג"ג בדעת הרמב"ם שלשון תחנונים כן מעכב, מ"מ זהו רק באבות, וקצת ילח"ע מה שהם לא ציינו את זה, שזה רק באבות.

מו. עוד יל"ע דלכאורא דבריו מוקשים מאד, שהרי שפתי הרמב"ם ברור מיללו, 'איזוהי הכוונה המעכבת' ומפרט: 'שיראה עצמו עומד לפני השכינה ומדבר תחנונים' והוא פלאי.

מז. וכבר נודעו דברי רבינו חיים הלוי על הלכה זו ברמב"ם, דכתב דב' ענייני כוונות איבא בתפילה ענין אחד מעכב בכל התפילה, וענין שני אין מעכב אלא באבות, הא דבעינן שיראה א"ע עומד לפני המלך ומתחנן, וגם הא דבעינן כוונה לשם מצוות תפילה, ב' כוונות הללו שייכי לענין הראשון המעכב בכל י"ט הברכות של התפילה. ואילו הא דבעינן לבוין פירוש המילות, כוונה זו אינה מעכבת אלא באבות בלבד. ובכך מבאר הלכה זו, ד'יראה את עצמו כאילו עומד לפני השכינה' מעכב בכל התפילה וע"כ דברי הרמב"ם נסובים בפ"ד, ואילו כוונת

תפילה בלשון תחנונים

פירוש המילות, אין מעכב אלא בברכת אבות, וע"כ דבריו נסובים בפרק ד' עב"ד הגרח"ם.

מח. ועפ"י י"ל דגם הא דבעינן 'שיתפלל בנחת ובתחנונים' הנאמר באותה ההלכה, עם זה שצריך לראות א"ע עומד לפני המלך ולדבר תחנונים, יעכב בכל ברכות התפילה, שהרי זהו הביטוי להכרה שמדבר לפני המלך, ומטעם זה מונה זאת הרמב"ם כדבר המעכב.

מט. ויתכן עוד לומר שגם המתנה מעט לפנייה ולאחריה מעכבת להרמב"ם, שהרי אין דרך להגיע בבהלה ולדבר עם המלך ללא המתנה מועטת משחו, וכן לאחר הדיבור, לא יברח אדם מיד בסיום דיבורו ללא המתנה מועטת משחו [שיעורו הוא 'כדי הילוך ח' טפחים' כמבואר בסימן צ' כ' ובמ"ב שם, והוא לכל היותר שתי שניות], ופירש הרמב"ם ותר"י ש'חסידים הראשונים היו שוחין שעה אחת' – לפי שהם הוסיפו על עיקרא דדינא, ולכל אדם סגי בשיעור מועט כזה.

נ. [[ואפשר שמטעם זה תקנו לומר פסוקים, סמוך לשמו"ע, [השם – שפתי תפתח' – לפנייה, ויחיו לרצון' – אחריה] ולפי"ז כיון שאמרם די בזה. אבל בלא"ה נמי אין לחוש איך מקיימים הלכה זו, שהרי כן הוא מנהגו של עולם, וכ"ה הדרך אצל כל מתפלל לשחות כדי הילוך ח"ט לפני שפותה פיו בתפילה, גם בלי תכנון מיוחד]].

נא. ובגליונות מרן החזו"א על חידושי רבנו חיים הלוי, תמה ע"ד הגרח"ם שהרי אחז"ל שאין אדם ניצול מעיון תפילה בכל יום, ואיך יתכן שכוונה כזו גדולה מעכבת בכל התפילה, שהרי

כשמהרהר על ענין אחר בודאי חסיה דעתו, וא"נ שכוונת הגרח"ם דבעינן כוונה זו רק כשעומד להתפלל, וסתמא כלשמה, שעל דעת הראשונה הוא עושה, א"כ מה הנידון אי סגי באבות. ולכן מכה זה מחדש החזו"א, שסגי בידיעה כהה שעומד לפני המלך, וזה יש לכל מתפלל.

נב. ונראה דדעת הגרח"ם נמי מסכמת לכל זה, דסגי בכוונה עמומה, לצאת ידי ח' דינא דבעינן שידע שהוא עומד לפני המלך ומדבר עימו, ועי"ז לא תהא לתפילתו דין מתעסק, וגם הכוונה של מצוות צריכות כוונה, סגי לזה מה שמכוון לכך בתחילת התפילה, ואף למ"ד מצוות צריכות כוונה, שעל דעת הראשונה הוא עושה, וכבכל המצוות שלכו"ע אי"צ לחשוב באמצע המצווה בכל רגע שהוא מקיים מצווה, דמהני הכוונה לפני התחלת המצווה.

נג. ומ"מ סבר הגרח"ם שאי"ז כוונת הרמב"ם, דאע"פ שמבחינה מעשית סגי בכוונה הראשונה לקיום המצווה, וכוונת עומד לפני המלך בד"כ קיימת וקאי באופן כהה ובנ"ל בכל התפילה, [שהרי אם מישהו יבא לשוחח עימו לא יענה לו, ולא יתחיל לאכול לעולם באמצע שמו"ע מתוך שכחה] מ"מ אי"ז בגלל שלא צריך כוונה, אלא בגלל שיש כוונה, וברמב"ם נראה שגם אילו באמת ליכא כוונה אי"ז מעכב, וחר"י משכח"ל שישיה דעת לגמרי באיזה אופן.

נד. עוד העיר חזו"א ממש"כ הרמב"ם בהמשך דבריו בהלכה י"ח: "וכן אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה, ולא מתוך כעס, אלא

תפילה בלשון תחנונים

אינם מעבדים, אלא לבתחילה, וזהו הלשון 'וכן
אין עומדין וכו' שמשמע שאלו הם עוד אי אלו
פרטים שאינם מעבדים בסדרי שלמות הכוונה,
ובדברי חזו"א שמנה עוד פרטים שאינם
מעבדים שמ"מ ראוי ונכון וצריך להיזהר בהם
לבתחילה ודו"ק.

מתוך דברי תורה. ולא מתוך דין והלכה, אע"פ
שהם דברי תורה, כדי שלא יהא לבו טרוד
בהלכה, אלא מתוך דברי תורה שאין בה עיון,
כגון הלכות פסוקות". ותמה החזו"א אטו
העומד להתפלל מתוך עיון הלכה, יצטרך לחזור
ולחתפלל אתמהא.

נח. ולכן ר"ל דבפ"י מפרש הרמב"ם את שיעור
הכוונה המעבדת האמורה בפ"ד, ובדברי
באח"ל, וב"ב באבי עזרי עי"ש. ומנה הרמב"ם
כמה מאמרי חז"ל בהפלגת הכוונה, אבל אין
כולם מעבדים, אולם אף שדרך זו מבוארת
מסברא, מ"מ להעמיס כל זה על לשונו הבהירה
של הרמב"ם שברור מיללה שכל זה הם מפרטי
הכוונה המעבדת את התפילה, הוא פלא גדול
וצ"ע.

נו. וברעת הגר"ח אפש"ל כמשנת"ב, דלשון
תחנונים אכן מעבד, כמו שמעבד כוונת 'עומד
לפני המלך', וגם שהיה לפניו ולאחריה שיעור
חילוך ח"ט מעבדת וישנה לעולם, בכל מתפלל
עם מעט שבמעט כוונה, שלא קופץ לדבר דברו
לפני שהיה פורתא, ולא בורה בסיום ברכה
האחרונה ללא שהיה פורתא, וא"נ שפסקי השם
שפתי תפתח ויהיו לרצון – עבו"ז נתקנו
להיותם כשהיה פורתא לפניו ולאחריה – א"ב
אי"צ לפניו דלעולם איתה להך שהיות ודו"ק.

נז. אמנם גם את עיקר דברי חזו"א, שהרמב"ם מנה
כמה דברים שאינם מעבדים, ניתן להעמיד
לגבי האמור בהלכה י"ח, שכתב שם הרמב"ם:
'אין לעמוד לתפילה מתוך הלכה שאינה פסוקה
וכו' – ובזה אפש"ל דס"ל לגר"ח"ם כי בדוקא
הפריד הרמב"ם להלכות נפרדות, לומר שהם